

AB'NİN SERBEST TİCARET ANLAŞMALARINI KARŞISINDA TÜRKİYE'NİN GÜMRÜK BİRLİĞİ KAYNAKLI RİSKLERİ

ZAFER MEŞE

- ◆ AB'nin serbest ticaret anlaşmaları (STA) ağı Türkiye için nasıl bir yapısal asimetri üretmektedir?
 - ◆ STA ağının sistemik riskleri Türkiye'yi nasıl etkilemektedir?
 - ◆ Türkiye artan yapısal asimetri riskini nasıl yönetebilir?

GİRİŞ

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki Gümrük Birliği (GB) 22 Aralık 1995'te imzalanan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde 31 Aralık 1995 itibarıyla yürürlüğe girmiş ve o günden bu yana Türkiye'nin dış ticaret mimarisinin temel direği olmaya devam etmiştir.¹ 2024 itibarıyla Türkiye-AB ikili ticareti 210 milyar avroyu aşmış olup Türkiye, AB'nin beşinci büyük ticaret ortağı konumuna yükselmiştir.² Ne var ki bu ikili bütünleşmenin niteliği, başlangıçtaki görünümünden farklı bir tablo sergilemektedir. GB, Türkiye'ye AB pazarına tarife engeli olmaksızın erişim hakkı tanımakta; buna karşılık Türkiye'nin AB'nin Ortak Gümrük Tarifesi'ni (OGT) üçüncü ülkelere karşı tek taraflı biçimde benimsemesini zorunlu kılmaktadır.

1 "Decision No 1/95 of the EC-Turkey Association Council on Implementing the Final Phase of the Customs Union (OJ L 35, 13.2.1996)", eur-lex.europa.eu, (1996), erişim 16 Mart 2026, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:21996D0213\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:21996D0213(01)).

2 "EU Trade Relations with Türkiye. Facts, Figures and Latest Developments", ec.europa.eu, (2025), erişim 16 Mart 2026, <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/turkey>.

Bu yapısal zorunluluk, statik bir bağlamdan savunulabilir görünebilir ancak AB'nin giderek genişleyen STA ağıyla birlikte değerlendirildiğinde köklü bir sorun olarak öne çıkmaktadır.

Bu perspektifin merkezi tezi şudur: AB'nin ikili STA'larına yönelik stratejik odaklanması ile GB'nin kurumsal asimetri mekanizması birlikte işleyerek Türkiye aleyhine birbiriyle bağlantılı üç risk kategorisi üretmektedir: tercih erozyonu, ticaret sapması ve düzenleyici dışlanma. Söz konusu riskler tek tek ele alındığında yönetilebilir görünebilir ancak asıl tehlike ise bunların iç içe geçip birbirini besleyen bir birikim dinamiği oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

Bu perspektifte söz konu tezi kurmak için sıralı bir mantık zinciri izlenmektedir. İlk olarak AB'nin STA politikasını biçimlendiren dışsal etkenler incelenmekte, ardından GB'nin içsel kırılma noktaları ortaya koyulmaktadır. Bu iki zemin üzerinde üç risk kavramı tanımlanmakta ve bu kavramlar iki güncel mega bölgesel anlaşma üzerinden somutlaştırılmaktadır. Çalışmanın son bölümü saptanan risklerin her birini hedef alan strateji

ZAFER MEŞE

Bonn Rheinische Wilhelms Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde siyasal bilimleri *magister artium* derecesiyle tamamlayan Meşe, Kudüs İbrani Üniversitesi'nde dil eğitimi (İbranice, Arapça) ve Ortadoğu bölgesel politikaları dersleri almıştır. Aynı zamanda Almanya-İsrail ilişkileri üzerine ders vermiştir. Akabinde Almanya Federal Meclisinde iki yasama dönemi Hristiyan Demokrat Partisi Meclis Grubu Dışişleri Çalışma Grubunda kıdemli uzman olarak dış politika, ekonomi ve güvenlik politikaları alanlarında danışmanlık yapmıştır. Ayrıca havacılık sektöründe kurumsal ilişkiler ve iş geliştirme alanlarında küresel şirketlerin bünyesinde üst düzey yönetici olarak kamu diplomasisi ve siyasi lobi çalışmalarında bulunmuştur. German Marshall Fund of the United States of America adlı düşünce kuruluşunun Fellowship programına dahil olan Meşe uzun yıllar farklı Amerikan ve Alman düşünce kuruluşlarında uluslararası ilişkiler, göç ve mülteci politikaları alanlarında çalışmalarda bulunmuştur. Neredeyse hayatının yarısını Ortadoğu, Afrika ve Balkanlarda geçiren Meşe Temmuz 2017'den itibaren SETA Berlin koordinatörlüğü görevini yürütmektedir.

eksenleri ve uygulama takvimini içermektedir. Bu yapı, perspektifin sıralı araştırma sorularına (GB'nin nasıl yapısal asimetri ürettiği, sistematik risklerin nasıl işlediği ve Türkiye'nin bu riskleri nasıl yönetebileceğine) dair tutarlı yanıtlar sunmasını mümkün kılmaktadır.

AB'NİN STA ODAKLANMASININ NEDENLERİ

AB'nin neden bu denli kapsamlı ikili ticaret anlaşmaları stratejisi benimsediğini anlamak Türkiye'ye yönelik riskleri doğru konumlandırabilmek için ön koşul niteliğindedir. Zira bu strateji GB'nin yapısal açmazlarını pasif bir bağlamdan aktif bir tehdit ortamına taşımaktadır. AB'nin bu dönüşümünün belgesel dönüm noktası 4 Ekim 2006 tarihli "Küresel Avrupa: Dünyada Rekabet Etmek" başlıklı strateji belgesidir.³ Bu belge iki önemli tespiti açıkça ortaya koymuştur. Birincisi, Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) Doha Kalkınma Turu müzakerelerinin Temmuz 2006'da fiilen askıya alınmasıyla birlikte çok taraflı liberalizasyon kanalının tıkandığı görülmüş; AB, ticaret çıkarlarını hayata geçirebilmek için ikili anlaşmalara yönelmek zorunda kalmıştır.⁴ İkincisi, AB'nin yeni nesil anlaşmaların salt tarife indirimiyle sınırlı kalmaması, aksine hizmetler, yatırım, kamu alımları ve teknik standartları da kapsayan "derin" bütünleşme çerçeveleri oluşturması gerektiği vurgulanmıştır. Bu vizyon AB'nin normatif güç kimliğini ticaret politikasına taşımış ve Avrupa standartlarını küresel bir ihracat aracına dönüştürmüştür.

İkinci etken yapısal jeopolitik kökenlidir. Çin'in 2001'de DTÖ'ye katılmasının ardından küresel ticaret dengelerinde köklü bir dönüşüm yaşanmıştır. AB'nin özellikle Asya pazarlarında Çinli rakipler karşısında pazar payı kaybetmeye başlaması, Avrupalı üreticilerin bu pazarlara tercihli koşullarda erişmesini zorunlu kılmıştır. Güney Kore, Singapur, Japonya ve Vietnam ile

imzalanan anlaşmaların tamamı bu jeopolitik kaygıyla şekillenmiştir.

Üçüncü etken normatif-kurumsal niteliktedir. AB'nin ticaret anlaşmaları, giderek artan ölçüde salt bir piyasa açma aracının ötesine geçmekte ve sürdürülebilir kalkınma, iş gücü standartları ile iklim politikalarını da kapsayan bir dış politika aracına dönüşmektedir. Bu çerçevede standartların dışa aktarımı, AB'nin küresel yönetimdeki normatif etkisini pekiştirmenin araçsal bir biçimini oluşturmaktadır.⁵

Dördüncü etken ise Türkiye özelinde önem taşıyan boyuttur: AB'nin üyelik genişlemesinin fiilen donması. Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerinin 2018'den bu yana siyasi bir çıkmaza girmesi, AB'nin Türkiye ile ilişkisini üyelik koşulluluk mekanizmasından uzaklaştırarak transaksyonel bir zemine taşımıştır.⁶ Bu gelişme, Türkiye'nin GB modernizasyonu müzakerelerindeki kaldıraç gücünü doğrudan zayıflatmaktadır. Yani dışsal baskı ile içsel müzakere kapasitesinin aşınması eş zamanlı gerçekleşmektedir.

TÜRKİYE İLE AB ARASINDAKİ GB'NİN YAPISAL SORUNLARI VE ASİMETRİ MEKANİZMASI

Önceki başlık altında ortaya koyulan dışsal baskı GB'nin içsel yapısıyla birleşince Türkiye açısından sistematik bir risk üretimine dönüşmektedir. Türkiye'nin bu baskılara karşı savunmasız olmasının kökleri, GB'nin kurumsal mimarisindeki üç temel kırılma dayanağı dayanmaktadır: karar dışlanması, kapsam boşlukları ve tek taraflı uyum yükümlülüğü.

Karar dışlanması mekanizması şöyle işler: Türkiye, GB çerçevesinde AB'nin Ortak Gümrük Tarifesi'ni uygulamak ve Birliğin üçüncü ülkelerle imzaladığı tercihli ticaret anlaşmalarını kendi pazarına yansıtma zorundadır. Ancak bu kararlar Türkiye'nin katılımı olmaksızın

3 "Global Europe: Competing in the World. COM (2006) 567 Final", eur-lex.europa.eu, 4 Ekim 2006, erişim 16 Mart 2026, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52006DC0567>.

4 "DDA June/July 2006 Modalities: Talks Suspended. 'Today There are Only Losers.'", DTÖ, 24 Temmuz 2006, erişim 16 Mart 2026, https://www.wto.org/english/news_e/news06_e/mod06_summary_24july_e.htm.

5 "Global Europe: Competing in the World. COM (2006) 567 Final".

6 "EU-Turkey Customs Union: Modernisation or Suspension? EPRS_BRI (2020)659411", AP Araştırma Hizmetleri (EPRS), (Bkz. özellikle s. 5 [GB Kapsamı ve Eksiklikler]), s. 6-7 (Modernizasyon veya Askıya Alma Seçenekleri), erişim 16 Mart 2026, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659411/EPRS_BRI%282020%29659411_EN.pdf.

alınmaktadır.⁷ GB'yi kuran Ortak Konsey Kararı (Karar No. 1/95) 54-60. maddeleri, bilgi paylaşımı ve istişare mekanizmalarını öngörmüş; ancak Dünya Bankası'nın 2014 tarihli değerlendirme raporu, bu hükümlerin fiilen işletilmediğini ve bu durumun asimetrik sonuçlar ürettiğini teyit etmiştir.⁸ Sonuç ise söylemde "ortaklık" ancak uygulamada tek taraflı bağılayıcılıktır.

Kapsam boşlukları asimetriyi yapısal açıdan kalıcı kılmaktadır. Mevcut GB, sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsarken tarım, hizmetler, dijital ticaret ve kamu alımları alanlarını devre dışı bırakmaktadır.⁹ Bu boşluklar özellikle Türkiye'nin küresel değer zincirlerinde rekabetçi olmayı hedeflediği yüksek katma değerli alanlarda büyük önem taşımaktadır. AB'nin yeni nesil STA'larının tam da bu alanlarda kapsamlı hükümler içermesi, GB'nin kapsam boşluklarını giderek daha pahalı hale getirmektedir. Tek taraflı uyum yükümlülüğü ise kapsam boşluklarını tamamlayan asimetrik bir baskı mekanizması oluşturmaktadır. Türkiye AB'nin teknik standartlarını, ürün güvenliği mevzuatını ve çevre normlarını herhangi bir müzakere süreci ya da geçiş takvimi tanınmaksızın iç hukukuna aktarmak durumundadır. Bu uyumun beraberinde getirdiği işlem maliyetleri Türk işletmelerini olumsuz etkilemekte; üstelik bu işletmeler, AB normlarını tartışma masasında şekillendirme fırsatından yoksun kalmaktadır.¹⁰

Avrupa Parlamentosunun (AP) geniş kapsamlı analizi (2021), GB çerçevesinin olası dört senaryosunu değerlendirirken mevcut düzenlemenin devam

7 "Decision No 1/95 of the EC-Turkey Association Council on Implementing the Final Phase of the Customs Union (OJ L 35, 13.2.1996)", eur-lex.europa.eu, (1996), erişim 16 Mart 2026, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:21996D0213\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:21996D0213(01)).

8 "Evaluation of the EU-Turkey Customs Union. Report No. 85830-TR" Dünya Bankası, (2014), erişim 16 Mart 2026, (Bkz. özellikle s. 19-30 [Tarife Asimetrisi ve FTA Süreci]), <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-eng.pdf>.

9 "Modernizing the Turkey-EU Customs Union: Issues and Prospects", Institute for Diplomacy and Economy (InstituDE), (2025), (Bkz. özellikle s. 8-12 [2012-2023 Ticaret Akışı Verileri ve Trend Analizi]), erişim 16 Mart 2026, https://institute.ams3.digitaloceanspaces.com/Modernizing_the_Turkey_EU_Customs_Union_Issues_and_Prospects.pdf.

10 Arnoud Willems ve Maryanne Kamau, "Levelling EU-Turkey Trade: An Assessment of the Asymmetrical Customs Union between the EU and Turkey", sidley.com, (2019), (Bkz. özellikle s. 75-78 [Asimetri Çerçevesi]), erişim 16 Mart 2026, https://www.sidley.com/-/media/publications/2019_intltr_issue_2_offprint_willems_kamau.pdf.

ettirilmesinin –güncelleme yapılmaması durumunda– AB'nin üçüncü taraflarla yeni STA'lar imzalamasından kaynaklanan asimetrik tarife koşullarının olumsuz etkilerini giderek derinleştireceği sonucuna varmaktadır.¹¹ Bu tespit önemlidir: Türkiye'nin hareketsiz kalması bile kötüleşen bir statüko anlamına gelmekte zira AB'nin STA ağı genişlemeye devam etmektedir.

Buraya kadar ortaya koyulan tablonun özeti şöyledir: AB, stratejik motivasyonlarla küresel ticaret ağını genişletmeyi sürdürmekte (dışsal motor), Türkiye ise GB'nin yapısal asimetrisi nedeniyle bu genişlemeye karşı kurumsal savunma kapasitesinden yoksundur (içsel kırılabilirlik). İki dinamiğin kesiştiği noktada üç somut risk kategorisi üremektedir. Bir sonraki başlık bu kategorileri kavramsal düzeyde tanımlamaktadır.

RİSKLER: TERCİH EROZYONU, TİCARET SAPMASI VE DÜZENLEYİCİ DIŞLANMA

Önceki başlıklarda kurulan zemin üzerinde üç risk kategorisi netlik kazanmaktadır. Bu kategoriler birbirinden bağımsız değildir; birincisi ikincisini, ikincisi üçüncüsünü beslemekte ve sarmal bir dinamik üretmektedir. Somut örnek analizine geçmeden önce her kavramın analitik içeriğini açık biçimde ortaya koymak, tutarlı bir değerlendirmenin ön koşuludur.

TERCİH EROZYONU

Tercih erozyonu, Türkiye'nin AB pazarında sahip olduğu tarife avantajının, Birliğin aynı ürün kategorilerindeki diğer ülkelere de benzer tercihli erişim sağlamasıyla aşınması olgusunu tanımlamaktadır. Kavram, tercihli piyasa erişiminin rekabetçi değerinin görece olduğunu vurgular: Yalnızca Türkiye, AB'ye tarifersiz erişirken bu erişim değerliydi ancak rakipler de aynı erişim hakkını kazandığında Türkiye'nin görece üstünlüğü ortadan kalkmaktadır. Bu riskin Türkiye'ye özgü boyutu şudur: Türkiye'nin AB'ye en yoğun ihracat gerçekleştirdiği sektörler (tekstil, giyim, otomotiv bileşenleri, makine ve demir çelik) aynı zamanda AB'nin yeni STA müza-

11 "The EU-Turkey Customs Union and Trade Relations: What Options for the Future?", AP Araştırma Hizmetleri (EXPO), (2021), (Bkz. özellikle s. 19-21 [Asimetri Mekanizması]).

kerelerinde öncelikli olarak hedeflediği ürün kategorileridir.¹² Bu çakışma tesadüf değildir; AB, imalat sanayii ve işlenmiş ürünler alanındaki büyük üreticilerle anlaşmayı stratejik öncelik olarak belirlemektedir. Türkiye ise bu dinamikte hem rekabet piyasası hem de dezavantajlı taraf konumuna düşmektedir.

Tercih erozyonunu özellikle tehlikeli kılan dinamik özelliğidir: Her yeni AB anlaşmasıyla Türkiye'nin konumu mutlak değil göreceli olarak kötüleşmektedir. Türkiye'nin fiilen adım atmaması bile giderek artan bir yük anlamına gelmekte zira rakiplerin konumu Türkiye'ye yaklaşmaya devam etmektedir.

TİCARET SAPMASI

Ticaret sapması, uluslararası ticaret teorisinde Jacob Viner'in gümrük birliği analizinden türetilen bir kavramdır.¹³ Özünde, daha düşük maliyetli bir tedarikçiden daha yüksek maliyetli bir ortağa doğru ticaret akışlarının yeniden yönlendirilmesini ifade eder. Türkiye örneğinde bu olgu iki yönde işlemektedir.

İlk yön, ihracat tarafındaki sapma olarak tanımlanabilir: AB, belirli ürün kategorilerinde Türkiye yerine, bu kategorilerde STA avantajı kazanmış yeni ticaret ortaklarından ithalatı tercih etmeye başlamaktadır. Bu ise Türk ihracatçıların AB'nin ortak dış tarife korumasının yokluğunda rakiplerle başa baş rekabet ederken STA'ların ortaya koyduğu asimetrik avantaj karşısında pazar payı kaybetmesi anlamına gelmektedir.

İkinci yön, ithalat tarafındaki sapma olarak nitelendirilebilir: Türkiye, OGT kapsamındaki mallara ilişkin üçüncü ülkelerden ithalat yaparken bu ülkelerle herhangi bir tercihlili anlaşmadan yoksun olduğu için rekabetçi ithalat fiyatlarına erişememektedir. Bu durum hem Türk tüketiciler hem de girdi maliyetleri açısından refah kaybı doğurmaktadır.¹⁴

2012-2023 dönemine ait veriler bu ikili baskının somut yansımalarını ortaya koymaktadır. İlgili dönemde Türkiye'nin AB'ye ihracatı artarken ithalatı ise daha hızlı büyümüş; ticaret açığı 17 milyar avroyu geçmiştir. Ancak GB modernize edilmezse bu açığın 2025 itibarıyla 20 milyar avroya yaklaşması öngörülmektedir.¹⁵

DÜZENLEYİCİ DIŞLANMA

Düzenleyici dışlanma, üç risk kategorisi arasında en uzun vadeli ve en yapısal olanıdır. Bu kavram, Türkiye'nin AB'nin yeni nesil anlaşmalarının düzenleyici çerçevelerinin dışında kalmasından kaynaklanan sistemik dezavantajı ifade etmektedir. AB'nin yeni nesil STA'ları salt tarife düzenlemesinin ötesine geçmekte; hizmetler, dijital ekonomi, kamu alımları, yatırım, fikri mülkiyet ve sürdürülebilirlik standartları gibi alanları kapsamaktadır.¹⁶

Düzenleyici dışlanmanın birbiriyle örtüşen üç boyutu vardır. Birincisi kapsam dışlanmasıdır: Türkiye, AB'nin STA ortaklarına tanıdığı hizmet ticareti, dijital veri akışları ve kamu alımları alanlarındaki kurumsal erişim haklarından yoksundur. İkincisi standart belirleme sürecinden dışlanmadır: Türkiye, AB standartlarını uygulamak zorunda olduğu halde bu standartların oluşturulmasına katılamamaktadır. Oysa AB'nin STA ortakları ortak çalışma grupları, uyumsuzluk çözüm mekanizmaları ve düzenleyici diyalog platformları aracılığıyla bu sürece dahil olmaktadır.¹⁷ Üçüncüsü iklim-ticaret entegrasyonundan dışlanmadır: AB'nin Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) iklim politikasını doğrudan ticaret koşullarına bağlamakta ve Türkiye bu mekanizmanın tasarım sürecine herhangi bir ka-

12 Willems ve Kamau, "Levelling EU-Turkey Trade: An Assessment of the Asymmetrical Customs Union between the EU and Turkey".

13 Jacob Viner, *The Customs Union Issue*, (Carnegie Endowment for International Peace New York: 1950), [Yeniden basım: Oxford University Press, Oxford: 2014, ed. P. Oslington.] (Bkz. özellikle s. 41-55 (ticaret yaratma ve ticaret sapması kavramlarının özgün analizi).

14 "The EU-Turkey Customs Union and Trade Relations: What Options for the Future? EXPO IDA (2021) 653640", AP Araştırma Hizmetleri (EXPO), (2021), (Bkz. özellikle s. 25-27 [Senaryo Analizi ve GDP Etkisi]).

15 "Modernizing the Turkey-EU Customs Union: Issues and Prospects", Institute for Diplomacy and Economy (InstituDE), (2025), (Bkz. özellikle s. 18-20 [2025 ticaret açığı tahmini: ~20 milyar avro]).

16 "Modernizing the EU-Turkey Customs Union", İktisadi Kalkınma Vakfı, (Nisan 2022), (Bkz. özellikle s. 2 [yönetici özeti: GDP yüzde 1,84 tahmini], s. 3-5 [Ticaret Açığı Verileri ve Sektörel Analiz], s. 10-12 [Modernizasyon için Politika Önerileri]), erişim 16 Mart 2026, https://www.ikv.org.tr/images/files/Modernizing_the_EU_Turkey_Customs_Union.pdf.

17 Willems ve Kamau, "Levelling EU-Turkey Trade: An Assessment of the Asymmetrical Customs Union between the EU and Turkey".

tılım sağlamaksızın yükümlülükleriyle karşı karşıya kalmaktadır.¹⁸

Üç risk kategorisi arasındaki sistemik ilişki şöyle özetlenebilir: Tercih erozyonu Türkiye'nin ihracat rekabetçiliğini aşındırırken ticaret sapması hem ihracat hem de ithalat kanallarını olumsuz etkiliyor, düzenleyici dışlanma ise geleceğin büyüme alanlarına erişimi kurumsal düzeyde kısıtlıyor. Bu üçü bir arada ilerleme alanını daraltmakta ve Türkiye'yi hem kısa hem de uzun vadelere sıkıştırılmaktadır. Bir sonraki başlıkta bu üç kavram en güncel iki mega bölgesel anlaşma üzerinden somutlaştırılmaktadır.

AB-HİNDİSTAN STA VE AB-MERCOSUR ANLAŞMASI: KAVRAMSAL RİSKLERİN SOMUTLAŞMASI

Önceki başlıkta çerçevelenen üç risk kategorisi (tercih erozyonu, ticaret sapması ve düzenleyici dışlanma) GB'nin yürürlüğe girdiği 1996'dan bu yana yapısal olarak var olan sorunlardır. Ne var ki bu riskler uzun süre teorik bir çerçeve içinde kalmış; AB'nin Hindistan ile Ocak 2026'da müzakereleri tamamladığı ve MERCOSUR ile Aralık 2024'te hukuki mutabakatta olduğu anlaşmalar, söz konusu yapısal riskleri artık somut, takvime bağlı ve sektörel olarak ölçülebilir bir boyuta taşımıştır. Başka bir deyişle yeni olan bu riskler değil bu risklerin fiili anlaşma çerçevelerine dönüşmesidir.

AB-HİNDİSTAN STA

AB-Hindistan STA 2007'de başlatılan ve 27 Ocak 2026'da müzakereleri tamamlanan tarihi bir anlaşmadır. Avrupa Komisyonu bu anlaşmayı her iki tarafın da bugüne kadar imzaladığı en büyük ikili anlaşma olarak nitelendirmektedir.¹⁹ Anlaşma kapsamında AB, Hindistan'dan ithal ettiği ürünlerin tarife kalemlerinin yüzde

90'ından fazlasını (ticaret değeri itibarıyla yüzde 91'ini) kaldırmayı; Hindistan da AB kaynaklı ürünlerin tarife kalemlerinin yüzde 86'sını (ticaret değeri itibarıyla yüzde 93'ünü) sınırlamayı taahhüt etmektedir.

Kısmi liberalizasyon taahhütleriyle birlikte toplam kapsam AB açısından yüzde 99,3'e; Hindistan açısından da yüzde 96,6'ya ulaşmaktadır. Anlaşma aynı zamanda hizmet ve dijital ticaret, kamu alımları, fikri mülkiyet ve uyumsuzluk çözümüne ilişkin kapsamlı hükümler içermektedir.²⁰

Tercih erozyonu boyutundan bakıldığında bu anlaşma Türkiye açısından doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır. Türkiye ile Hindistan'ın AB'ye ihraç ettiği ürün kategorileri önemli ölçüde örtüşmektedir: tekstil ve giyim, otomotiv bileşenleri, kimyasallar ve makine. AB-Hindistan STA yürürlüğe girdiğinde bu kategorilerde Hint ürünleri AB pazarına düşük ya da sıfır tarifeli erişim hakkı kazanacaktır. Türkiye ile Hindistan arasında ise herhangi bir tercihlili ticaret düzenlemesi bulunmamaktadır.²¹ Sonuç olarak Türkiye'nin rekabet avantajı AB pazarında görece olarak aşınacaktır.

Ticaret sapması boyutundan değerlendirildiğinde anlaşmanın etkisi çift yönlüdür. Birinci etki doğrudandır: AB'nin tekstil ve otomotiv bileşeni gibi ürünlerde Türk tedarikçiler yerine Hint tedarikçileri tercih etmeye başlamasıyla Türkiye pazar payı kaybedecektir. İkinci etki ise daha dolaylı olmakla birlikte bir o kadar önemlidir. Türkiye, üretim sürecinde ihtiyaç duyduğu bazı ara girdileri (örneğin kimyasal maddeler veya plastik bileşenler) Hindistan'dan ithal etmektedir. AB-Hindistan STA yürürlüğe girdiğinde Hint firmalar bu girdileri AB pazarına sıfır tarifeli olarak ihraç edebilecektir. Türkiye ise aynı girdileri Hindistan'dan ithal ederken bu tercihlili tarifeden yararlanamayacak,

18 "Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM)-Definitive Period from 1 January 2026", Avrupa Komisyonu, Vergi ve Gümrük Birliği, (2026), erişim 16 Mart 2026, https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en.

19 "EU-India Free Trade Agreement-Overview and Documents (Concluded 27 January 2026)", Avrupa Komisyonu, (2026), erişim 16 Mart 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/india/eu-india-agreements_en.

20 "EU-India Free Trade Agreement. EPRS BRI (2024)757588", AP Araştırma Hizmetleri (EPRS), (Ocak 2024), (Bkz. özellikle s. 1-2 [Anlaşma Kapsamı ve Tarife Liberalizasyonu Hedefleri], s. 3-4, (AB-Hindistan Ticaret Projeksiyonları ve Sektörel Etkileri)), erişim 16 Mart 2026, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/757588/EPRS_BRI\(2024\)757588_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/757588/EPRS_BRI(2024)757588_EN.pdf).

21 Hanns Günther Hilpert Christian ve Wagner Bettina Rudloff, "Negotiations on a Free Trade Agreement between India and the EU", swp-berlin.org, 21 Şubat 2026, (Bkz. özellikle s. 4-6 [Üçüncü Ülkeler Üzerindeki Etkiler ve Türkiye için Uyarılar]), erişim 16 Mart 2026, <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2023C11>.

tam gümrük oranı ödemeye devam edecektir. Sonuç olarak Türk üreticilerin ham madde maliyeti, Hint rakiplerine kıyasla görece yükselecek ve AB pazarındaki rekabet gücü daha da zayıflayacaktır.

Düzenleyici dışlanma boyutunda anlaşma yeni bir asimetri katmanı eklemektedir. AB-Hindistan STA'sının "Teknik Ticarete Engeller" bölümü, tarafların uyumsuzluk çözüm mekanizmalarına tabi ortak bir standart geliştirme süreci öngörmektedir.²² Hindistan bu sürecin müzakere eden ve biçimlendiren tarafı olarak yer alırken Türkiye, bu standartları AB'den alan ancak oluşturma sürecine katılmayan pasif bir uygulayıcı konumunda kalmaya devam etmektedir. Ayrıca anlaşma SKDM'den muafiyet tanımamakla birlikte Hindistan bu durumu AB ile ikili kanallar aracılığıyla müzakere edebilmektedir.²³

AB-MERCOSUR ORTAKLIK ANLAŞMASI

AB-MERCOSUR anlaşması Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay'ı kapsayan ve 6 Aralık 2024'te hukuki mutabakata varılan, ardından 9 Ocak 2026'da Avrupa Konseyi tarafından onaylanan kapsamlı bir ortaklık çerçevesidir.²⁴ 700 milyonluk nüfusu kapsayan bu anlaşma kapsamında MERCOSUR, AB'den ithal ettiği ürünlerin tarife kalemlerinin yüzde 91'ini 15 yıllık bir geçiş takviminde kaldırmayı; AB de MERCOSUR kaynaklı ürünlerin tarife kalemlerinin yüzde 92'sini 10 yıl içinde sıfırlamayı taahhüt etmektedir. Avrupa Komisyonunun resmi değerlendirmesine göre anlaşma, AB'li firmalara Brezilya'nın yılda 8 milyar avroyu aşan federal tedarik pazarına erişim sağlamakta ve AB'nin MERCOSUR'a mal ihracatının yüzde 50'ye yakın artmasını öngörmektedir.²⁵

22 "EU-India Free Trade Agreement-Overview and Documents (Concluded 27 January 2026)".

23 Koen Berden, "A New Era in Global Trade: The EU-India Free Trade Agreement", ECIPE-European Centre for International Political Economy, (Şubat 2026), erişim 16 Mart 2026, <https://ecipe.org/insights/eu-india-free-trade-agreement>.

24 "EU-Mercosur: Council Greenlights Signature of the Comprehensive Partnership and Trade Agreement", Avrupa Konseyi, 9 Ocak 2026, erişim 16 Mart 2026, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2026/01/09/eu-mercousur-council-greenlights-signature-of-the-comprehensive-partnership-and-trade-agreement>.

25 "The EU-Mercosur Trade Agreement", Avrupa Komisyonu, 27 Şubat 2026, erişim 16 Mart 2026, https://commission.europa.eu/topics/trade/eu-mercousur-trade-agreement_en.

Tercih erozyonu boyutundan değerlendirildiğinde anlaşma, Türkiye'nin özellikle demir çelik, alüminyum ve işlenmiş metal ürünlerindeki rekabetçi konumunu tehdit etmektedir. Türkiye bu sektörlerde halihazırda AB'ye yönelik önemli bir ihracatçıdır. Brezilya ve Arjantin'in aynı sektörlerde tarifersiz AB pazarına erişim kazanması, Türk üreticilerin görece avantajını doğrudan aşındırmaktadır.²⁶

Ticaret sapsması boyutunda anlaşma, AB'nin çelik, tarım ve işlenmiş gıda ithalatında önemli bir kaynak çeşitlendirmesi meydana getirecektir. AP'nin kapsamlı değerlendirmesi, anlaşmanın birden fazla sektörde pazar koşullarını köklü biçimde dönüştüreceğini ortaya koymaktadır.²⁷ Bu sektörlerin tamamında Türkiye rekabetçi ihracatçı konumundadır; dolayısıyla MERCOSUR'a tanınan tercihli erişimin devreye girmesiyle birlikte AB'nin bu sektörlerde Türkiye yerine Güney Amerikalı tedarikçilere yönelme eğilimi artacaktır.

Düzenleyici dışlanma boyutunda ise anlaşma, Türkiye'nin halihazırda dışında olduğu kamu alımları düzenlemelerini, yatırım koruma hükümlerini ve sürdürülebilirlik çerçevelerini MERCOSUR ortakları ile AB arasında ortak bir standarda kavuşturmaktadır.²⁸ Türkiye bu ortak standartlardan ve bu standartların oluşturulma süreçlerinden dışlanmış durumdadır. MERCOSUR ülkeleri SKDM'ye ilişkin muafiyet ya da indirim koşullarını ikili kanallar üzerinden müzakere edebilecekken Türkiye müzakere dışında kalmaktadır.

Her iki anlaşma birlikte değerlendirildiğinde üç risk kategorisinin somut anlaşma çerçevelerine dönüştüğü görülmektedir. Türkiye'nin en rekabetçi olduğu sektörlerde AB, arka arkaya iki büyük anlaşmayla yeni tercihli erişim alanları oluşturmuştur. Bu tablonun değiştirilebilir olduğu da vurgulanmalıdır –ki bu, dinamiği belirleyici ölçüde etkileyebilir.

26 "The Trade Pillar of the EU-Mercosur Partnership Agreement", AP, 20 Şubat 2026, erişim 16 Mart 2026, <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-global-europe-leveraging-our-power-and-partnerships/file-eu-mercousur-association-agreement>.

27 "The Trade Pillar of the EU-Mercosur Partnership Agreement".

28 "The EU-Mercosur Trade Agreement", Avrupa Komisyonu, 27 Şubat 2026, erişim 16 Mart 2026, https://commission.europa.eu/topics/trade/eu-mercousur-trade-agreement_en.

TÜRKİYE İÇİN HIZLANDIRILMIŞ STRATEJİ VE YOL HARİTASI

Bahsi geçen üç risk kategorisi (tercih erozyonu, ticaret sapması ve düzenleyici dışlanma) her biri farklı bir politika yanıtını gerektirmektedir. Burada sunulan strateji çerçevesi bilinçli olarak bu risk sınıflandırmasına karşılık gelecek biçimde yapılandırılmıştır: Her strateji eksenini hangi riski öncelikli olarak hedeflediğini açıkça belirtmekte ve bu suretle teşhis ile reçete arasındaki tutarlılık güvence altına alınmaktadır.

Birinci ve en acil strateji eksenini, GB modernizasyon müzakerelerinin yeniden ivme kazanmasıdır ve öncelikli olarak hem tercih erozyonunu hem de düzenleyici dışlanmayı hedeflemektedir. Dünya Bankası'nın 2014 tarihli değerlendirme raporu ve ardından gelen AB etki analizleri tarım, hizmetler ve kamu alımlarını kapsayan güncellenmiş bir GB'nin her iki taraf için de önemli kazanımlar üretebileceğini ortaya koymuştur.²⁹ AP'nin 2021 tarihli analizinin tahminlerine göre güncellenmiş bir GB, Türkiye'nin gayrisafi yurt içi hasılasını (GSYH) yüzde 1,84 oranında artırabilecektir.³⁰ Modernizasyon müzakerelerinin başarıya ulaşması, kurumsal temsil hakkını da kapsamalıdır: Türkiye, GB kurumlarına etkin katılım hakkı talep etmeli ve standart belirleme süreçlerine dahil edilmelidir.

İkinci strateji eksenini, bağımsız STA kapasitesinin geliştirilmesidir ve öncelikli olarak ticaret sapmasını hedeflemektedir. GB'nin kapsamı dışındaki alanlarda özellikle hizmetler ve dijital ekonomide, Türkiye bağımsız ticaret anlaşmaları müzakere etme hakkına sahiptir. Brookings Institution'un son dönem değerlendirmesi, Türkiye'nin ikili ticaret anlaşmalarını çeşitlendirerek AB ticaret ağındaki asimetriyi dengeleme kapasitesine sahip olduğunu vurgulamaktadır.³¹ Öncelikli ortaklar şöyle

29 "Evaluation of the EU-Turkey Customs Union. Report No. 85830-TR", Dünya Bankası, (2024), (Bkz. özellikle s. 85-86 [Temel Tavsiyeler ve Sonuçlar]).

30 "The EU-Turkey Customs Union and Trade Relations: What Options for the Future? EXPO IDA (2021)653640", AP Araştırma Hizmetleri (EXPO), (2021), (Bkz. özellikle s. 25-27 [Senaryo Analizi ve GDP Etkisi]).

31 Kemal Kirişçi ve Onur Bülbül, "In the Era of Trump Tariffs, Turkey should Look to the European Union", Brookings Institution, 19 Şubat 2025, erişim 16 Mart 2026, <https://www.brookings.edu/articles/in-the-era-of-trump-tariffs-turkey-should-look-to-the-european-union>.

belirlenebilir: AB-Hindistan STA kaynaklı ticaret sapmasını kısmen dengeleyebilecek Hindistan ekonomisi; Güney Amerikalı rakiplerle tedarik zinciri entegrasyonu kurmayı mümkün kılacak MERCOSUR ekonomileri; Orta Asya ve ASEAN ekonomileri.

Üçüncü strateji eksenini, SKDM uyumunun hızlandırılmasıdır ve doğrudan düzenleyici dışlanmayı hedeflemektedir. Avrupa Komisyonunun Aralık 2025 tarihli SKDM değerlendirme raporu, Türkiye'nin toplam kütleli SKDM ihracat hacminin yaklaşık yüzde 12'sini oluşturduğunu ortaya koymuştur.³² Türkiye'nin bir emisyon ticaret sistemi kurması ya da AB Emisyon Ticaret Sistemi'ne eş değer bir karbon fiyatlandırma mekanizması oluşturması hem SKDM uyum maliyetlerini azaltacak hem de AB'nin yeşil dönüşüm gündemine kurumsal entegrasyonu kolaylaştıracaktır.³³ Türkiye'nin elektrik ark fırını ağırlıklı çelik üretim yapısı bu geçişi görece daha az maliyetli kılmaktadır.³⁴

Dördüncü strateji eksenini, tedarik zinciri yeniden konumlandırılmasıdır ve öncelikli olarak ticaret sapması ile tercih erozyonunu birlikte hedeflemektedir. Türkiye'nin coğrafi konumu ve üretim kapasitesi, Hint ya da Güney Amerikalı tedarikçilerden AB'ye uzanan tedarik zincirlerinde değer katan bir ara merkez işlevi görme potansiyeli taşımaktadır. ECIPE'nin AB-Hindistan STA analizi, Hint firmalarıyla ortak üretim düzenlemelerinin belirli Türk sektörleri için gerçekçi bir strateji olabileceğine dikkat çekmektedir.³⁵ Bu strateji, kısa vadede rekabet baskısını yumuşatırken orta vadede

32 "Review Report on the Carbon Border Adjustment Mechanism. COM (2025) 783 Final", Avrupa Komisyonu, 16 Aralık 2025, (Bkz. özellikle s. 15 [Türkiye yüzde 12 kütleli SKDM ihracat payı, ikinci büyük ihracatçı], s. 26-30 [Üçüncü Ülkelere Etki Analizi]), erişim 16 Mart 2026, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025DC0783>.

33 "Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) – Definitive Period from 1 January 2026", Avrupa Komisyonu Vergi ve Gümrük Birliği, (2026).

34 Gizem Çelik, Öykü Yücel ve Zafer Yılmaz, "Comparing the Economic Impact of CBAM: Turkey, Ukraine, and Serbia. ScienceDirect", sciencedirect.com, 15 Ağustos 2025, (Bkz. özellikle s. 4-7 [Türkiye, Ukrayna, Sırbistan için karşılaştırmalı SKDM etki analizi ve elektrik ark fırını bulguları]), erişim 16 Mart 2026, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S095965262501491X>.

35 Koen Berden, "A New Era in Global Trade: The EU-India Free Trade Agreement", ECIPE-European Centre for International Political Economy, (Şubat 2026), erişim 16 Mart 2026, <https://ecipe.org/insights/eu-india-free-trade-agreement>.

Türkiye'yi küresel değer zincirlerinde daha stratejik bir konuma taşıyabilir.

Beşinci strateji eksenini, ihracat çeşitlendirmesi ve katma değer yükseltmesidir; bu eksen öncelikli olarak tercih erozyonunun orta ve uzun vadeli etkilerini hedeflemektedir. Tercih erozyonuna en duyarlı sektörler (tekstil, standart makine, yoğun emek gerektiren montaj) aynı zamanda rakiplerin daha düşük maliyetle üretim yapabildiği alanlardır. Geleceğe dönük bir savunmayı yalnızca bu sektörlerde rekabeti korumak değil araştırma-geliştirme (Ar-Ge) yoğun ve farklılaştırılmış alanlara geçişi hızlandırmak oluşturmaktadır. Brookings'in değerlendirmesi, Türkiye'nin güçlü sanayi tabanını GB modernizasyonu için bir koz olarak kullanarak bu dönüşümü finanse edebileceğini belirtmektedir.³⁶

Beş eksenin uygulama takvimi birbirleriyle tutarlı bir sıra izlemelidir. İlk aşamada (0-2 yıl) SKDM uyumu ve GB modernizasyon müzakerelerinin siyasi zeminin hazırlanması öncelik taşımaktadır; bu iki adım birbirini desteklemekte ve AB nezdinde güvenilirlik inşa etmektedir. İkinci aşamada (2-5 yıl) bağımsız STA müzakereleri, karbon fiyatlandırma mekanizmasının kurumsal temeli ve tedarik zinciri ortaklıkları somut biçim kazanmalıdır. Uzun vadeli perspektifte (5-10 yıl) ise ihracat sepetinin katma değer yapısının köklü biçimde dönüşümü hedeflenmelidir.

SONUÇ

Bu perspektifin mantık zinciri şu sırayla kurulmuştur: AB'nin ikili STA stratejisini biçimlendiren dışsal motorlar, GB'nin bu baskılara karşı Türkiye'yi savunmasız bırakan içsel asimetri mekanizmaları, bu iki dinamiğin kesişiminden üreyen üç risk kategorisi, söz konusu kategorilerin somutlaştığı iki güncel vaka ve nihayetinde

36 Kirişçi ve Bülbül, "In the Era of Trump Tariffs, Turkey should Look to the European Union".

her risk kategorisine karşılık gelen strateji eksenleri. Bu zincirin her halkası bir sonrakini gerektirmekte; analiz kümülatif bir açıklama gücü kazanmaktadır.

Perspektifin temel bulgusu şöyle özetlenebilir: Türkiye'nin GB kaynaklı riskleri, birbirinden bağımsız politika sorunları değildir. Tercih erozyonu, ticaret sapması ve düzenleyici dışlanma birbiriyle bağlantılı bir sarmal oluşturmaktadır. Bu sarmalın en endişe verici özelliği ise Türkiye'nin hareketsiz kalmasının bile kötüleşen bir statüko anlamına gelmesidir; zira AB'nin STA ağı genişlemeye devam etmektedir.

Bu tabloya karşı tutarlı bir strateji üretmenin ön koşulu, teşhis ile reçete arasındaki uyumu gözetmektir. GB modernizasyonu düzenleyici dışlanmayı ve tercih erozyonunu azaltırken bağımsız STA kapasitesi ticaret sapmasını dengelemekte ve SKDM uyumu da düzenleyici entegrasyonu derinleştirmektedir. Bu üç eksen birbirinden kopuk ele almak değil tümünü eş zamanlı ve koordineli biçimde ilerletmek zorunludur.³⁷

Türkiye-AB ticaretinin 2024'te 210 milyar avroyu aşması tarafların ekonomik çıkarlarının ne denli iç içe geçtiğini açıkça göstermektedir.³⁸ Bu karşılıklı bağımlılık, AB nezdinde GB modernizasyonu için gerçek bir müzakere zemini sunmaktadır. Türkiye'nin güçlü sanayi tabanı, genç nüfusu ve coğrafi konumu bu dönüşümün potansiyel kaynaklarıdır. Dönüşümün önündeki engel ise potansiyelin yokluğu değil yapısal riskler ile strateji yanıtları arasında bütünleşik bir bağ kuran, kurumsal kapasitesi güçlü bir politika iradesidir. Bu iradenin oluşması giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Zira gecikme değer kaybına yol açmakta ve AB'nin STA ağı her geçen yıl Türkiye'nin rekabet alanını daraltmaktadır.

37 Kirişçi ve Bülbül, "In the Era of Trump Tariffs, Turkey should Look to the European Union".

38 "EU Trade Relations with Türkiye. Facts, Figures and Latest Developments.", ec.europa.eu, (2025), erişim 16 Mart 2026, <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/turkey>.

